

Тасилова Назия Айтбайқызы

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
қауымдастырылған профессоры

Алтын Орда тарихындағы алғашқы саяси дағдарыс

Мақсаты:

Алтын Орда мемлекетіндегі алғашқы саяси дағдарыстың себептерін, оның кезеңдерін және мемлекеттің саяси жүйесіне тигізген салдарынанықтау.

ДӘРІС ЖОСПАРЫ:

- Алтын Орданың саяси жүйесін сипаттау және билік мұрагерлігі институтын түсіндіру;
- XIII–XIV ғасырлар тоғысындағы билік үшін күрестің себептері мен барысын талдау;
- Дағдарыстың әлеуметтік, экономикалық және мәдени салдарын айқындау;
- Дағдарыстан кейінгі мемлекеттің тұрақтану кезеңін сипаттау.

Алтын Орда билік жүйесі

Хан билігі: Шыңғыс хан әулетіне тиесілі, хан сайлауы дәстүрлі құрылтай арқылы жүргізілді.

Аймақтық билік: XIII ғасыр соңына қарай нояндар мен әмірлер дербестеніп, орталыққа бағынбаған.

Мұрагерлік институт: Билік үшін әулетішілік таластар жиілеген, хандық тұрақтылыққа қауіп төнген.

МЕҢГУ ТЕМІР КЕЗЕҢІ (1266–1280/1282)

- *Тәуелсіздік: Моңғол империясынан толық тәуелсіздікке жетті; өз атымен теңге соқты.*
- *Сыртқы саясат: Орыс діншілдерін, генуэз көпестерін бағындырды; сауда байланысын дамыту.*
- *Әскери әрекеттер: Кавказдағы бағынбаған тайпаларға қарсы жорықтар ұйымдастырды.*
- *Нәтиже: Алтын Орда біртұтас мемлекетті ретінде нығайды.*

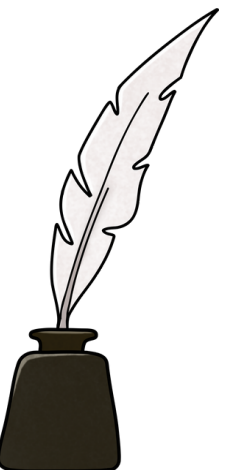

АЛҒАШҚЫ САЯСИ ДАҒДАРЫС (1280–1290 ЖЖ.)

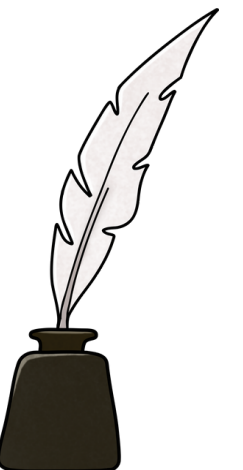
Себептер:

1. Мұрагерлік даулар (Меңгу Темірден кейінгі хандыққа талас).
2. Аймақтық әмірлер мен нояндардың дербестігі.
3. Экономикалық және сауда тепе-теңсіздігі.
4. Исламның таралуымен дәстүрлі билік арасындағы шиеленіс.

Ноғайдың рөлі:

- Батый ұрпағы емес, бірақ әскер мен аймақтық билікке ие болды.
- Батыс аумақтарда дербес саясат жүргізіп, сыртқы билеушілермен байланыс орнатты.
- Хандыққа қарсы әрекеттерімен саяси дағдарысты күшейтті.

Тоқта хан мен Ноғай арасындағы қақтығыс

*1290 ж. Тоқта хан билікке келді, басында
Ноғай кеңестерін тыңдады.*

*1299 ж. ашық соғыс: Тоқта хан жеңіске
жетіп, Ноғай өлтірілді.*

*Нәтиже: Орталық биліктің уақытша
күшеюі; мемлекетті бөлінуден сақтау.*

Дағдарыстың салдары

Ішкі саясат: Хан мен ақсүйектер арасындағы қатынастар қайта қаралды.

Экономика: Аймақтар арасындағы сауда байланыстары қалпына келтірілді.

Дін: Өзбек хан кезінде ислам мемлекеттік дінге айналды.

Әкімшілік: Салық жүйесі, дипломатиялық қатынастар жетілдірілді.